

ЧОРНОБИЛЬСЬКА АЕС: 26.04 1986 – 30. 11. 1986

Андрій Зіненко

●

ВИСОКА НАПРУГА БУДНІВ

Чорнобильська катастрофа 1986 року, яка сколихнула увесь світ, мала, якщо можна так висловитись, певною мірою діагностичне значення для людей, які волею долі опинилися у післяаварійні дні, тижні і місяці у її епіцентрі. Тобто включилися у ліквідацію її наслідків. Як рентгенівське проміння висвітлює для медиків ті чи інші відхилення в живому людському організмі, так потреба вести боротьбу з радіацією висвітлила у багатьох ті чи інші моральні (часом — не дуже моральні чи й аморальні) якості. Вона виявила відповідальність за доручену справу, швидкість реакції, розсудливість, чесність одних і некомпетентність, розгубленість, не вельми високі моральні якості — інших. З відстані в десять років, що минули від трагічного 26 квітня 1986 року, хочеться трохи поміркувати про це. Але й не тільки про це...

Під час ліквідації наслідків аварії мені довелося бути у близьких контактах з багатьма господарськими, науковими світилами. Мабуть, тому, що директор та головний інженер Чорнобильської атомної, природно, більше володіли знаннями з технології, краще знали проблеми реакторного та турбінного цехів, які разом із електроцехом, певна річ, належать на станції до основних, керівництво реакторного і турбінного цехів менше контактувало безпосередньо із урядовою комісією з ліквідації наслідків аварії. Я ж як електрик не мав такого без посереднього «прикриття», тому на засідання урядової комісії мене викликали, як кажуть, часто й густо.

Як відомо, урядову комісію очолював заступник голови Ради Міністрів Союзу РСР Б. Щербина. Він приїздив на станцію часто, але й відсутнім бував нерідко. У нього, певна річ, були справи і в Москві. Його підміняли Ведерников, Воронін, інші члени комісії. Вони проводили щоденні оперативні наради, на яких ставилися завдання на наступний день, підбивалися підсумки дня попереднього.

Треба пам'ятати, що при всій важливості оперативок під час нормального функціонування об'єкта — то одне, а в ситуації екстремальній — зовсім інше. Нервові клітини, як відомо, не відновлюються. А як багато їх було втрачено тоді. Сама стресова ситуація тому сприяла. А

ще й фактори чисто фізичні. Дехто загинув, інші одержали дуже високі дози опромінення і вибули з лав активних учасників боротьби з лихом, поповнивши число потерпілих. А ті, хто посилав людей на виконання завдань, втрачали оті невідновлювані клітини навіть на більш-менш безпечній відстані від зруйнованого реактора. Адже треба було нести чи не найважчий тягар у світі — тягар відповідальності за людські долі.

Над кожним тяжіли ще й контролюючі органи — і прокуратура, і держбезпека, і держатомнагляд. Ну, і урядова комісія — також.

На нас, електриків, зокрема покладалося завдання підтримання в належному стані систем захисту. Оперативки часом проводив один із заступників Б. Щербини Семенов. Він згодом, до речі, став міністром енергетики СРСР. Сам за фахом електрик і досить жорсткий керівник з високим рівнем компетентності. Останнє дуже важливе. Адже за всієї жорсткості завдання компетентна постановка питання вибиває козирі у тих, хто хоче, грубо кажучи, полегшити собі життя за рахунок неповного, поверхового виконання завдання, за рахунок пошуку полегшеного варіанту. Були такі і в нас, що пробували викручуватись, були і в деяких інших організаціях, що були задіяні на ліквідацію наслідків аварії, але в Семенова це не проходило. Сам бо був колись директором теплової станції, електрик за фахом, він ставив конкретні завдання і вимагав конкретного їх вирішення.

Не треба думати, що ліквідатори були чітко розмежовані на тих, хто завдання ставить, і тих, хто сліпо мав ті завдання виконувати. Таке уявлення було б у корені неправильним. Можна було на всіх рівнях, включаючи навіть урядову комісію, заперечувати, пропонувати свої варіанти. Після недового інтенсивного обговорення приймався той, що визнавався найоптимальнішим. А потім — виконання. Не завжди, зрозуміло, обходилося без амбіцій. Побутувало напівжартівливе твердження, що чим вище посада, тим нижча компетентність посадової особи. Бувало, звісно, і так, та не цим були характерні навіть перші, найекстремальніші дні боротьби з мирним атомом, який вийшов із-під контролю людей.

Зрозуміло, керівник високого рангу не може володіти всіма тонкощами розмаїтого спектра того чи іншого питання. У спокійній обстановці йому допомагають численні радники та консультанти. Та коли іде щоденне оперативне планування, під час якого виникають варіанти, на радників покладатися не випадало. Тут потрібна власна думка. До того ж — кваліфікована. І її керівники мали.

Не скажу, що та думка завжди була бездоганною, але шукати найкращого варіанту тоді не дозволяв час. Помилялися навіть академіки, які розробляли стратегію роботи далеко від зони. Зараз із висоти часу можна твердити з високою мірою вірогідності, що, приміром, широко розрекламована тоді акція заглушення зруйнованого реактора свинцево-кремнійовою сумішшю, простіше кажучи, бомбардування кратера піском із вертольотів, не дала бажаного ефекту.

Аварія показала, хто чого вартий, наскільки люди вірять у своє покликання, своїй роботі. Багато хто просто втік. Потім приносили бюлетені. Одні і справді хворіли, а інші використовували уявну хворобу як привід для дезертирства. Потім почали повертатися. Особливо, коли пік небезпеки спав. Це сталося після 9 травня 1986 року. Ситуація стабілізувалася. З'явилася можливість, грубо кажучи, не гасити пожежу, а думати, відшукувати кращі варіанти вирішення того чи іншого питання.

Не всіх із тих, хто почав повертатися, брали. Людей же треба було десь селити жити. «Казковий» заповнили. Та, зрештою, і опромінювати зайвий персонал не було сенсу. Навіть тоді треба було думати і думали про людей, про їхнє здоров'я, про їхнє майбутнє. Отож відбирали найбільш кваліфікованих, найбільш досвідчених.

Була підмога і з інших атомних станцій. Але останні недовго у нас працювали. їх також відірвали від важливої роботи. Зайвих людей ніхто ж у штаті не тримає. Ось тоді усі наші, хто хотів і міг повернутися, повернулися.

З часом постало питання про відміну вахтового методу обслуговування станції. Я вважаю, що для таких об'єктів він не зовсім підходить. Працювати на атомній треба на основі, постійній. А значить потрібне місто-супутник. От і побудували Славутич. Багато хто на той час уже мав квартиру в іншому місті, найбільше — у Києві. Почалося своєрідне випробування спокуюсо жити в столиці. Хтось віддав цьому перевагу і попросився зі станцією. Довелося комплектувати новий колектив. Частково, звичайно, але все-таки новий. Брали людей з інших підприємств. Не завжди приходили люди за покликом серця. Одних приваблювала перспектива негайного одержання житла, інших — досить пристойна заробітна плата. А старий персонал, пройшовши через випробування, з одного боку, загартувався, а з іншого, нічого приховувати, втратив частину свого чисто фізичного потенціалу. Хтось почав хворіти, хтось просто почуватися кепсько через одержані дозові навантаження, хоча конкретного діагнозу лікарі і не встановлювали.

Дивна і не завжди зрозуміла все-таки істота людина. Один одержав чотири сотні рентгенів, підлікувався, відпочив — і донині працює, а хтось після сорока став інвалідом. Я не про якусь там симуляцію говорю. Видно, різний рівень імунітету, витривалості, психологічної стійкості. Усе це дається взнаки. Отож потрібен був новий персонал. А це — навчання, атестація, переатестація...

На безвахтовий метод станція перейшла 1988 року. У нашому цеху, який, до речі, найбільший на станції за чисельністю персоналу, старих кадрів зосталося найбільше. Звичайно, не обійшлися без заміні, але провели їх більш-менш плавно. Ті, що ішли з роботи, ті, що залишалися в цеху, але переходили на інші ділянки, передали свій досвід новачкам. Велике спасибі їм за це. У нормальних умовах це робиться планово, без поспіху. Новий персонал розбавляється зі старим зважено, якщо можна так висловитись, еволюційно. Вибух же спричинив революцію. І все ж вийшли ми з цього становища. Зараз колектив знаходиться на висхідній. Станція в цілому краща в Україні. У нашому цеху теж усе гаразд. Займаємося плановим ремонтом, виконуючи у всіх деталях високі вимоги різного роду приписів та інструкцій.

Ведемо значний обсяг реконструктивних робіт, наприклад, спрямованих на підвищення протипожежної безпеки. Їй надається великої ваги. Колектив справляється зі своїми завданнями, якщо і не зовсім на доаварійному рівні, то принаймні близький до цього. До аварії станція виробляла більше семи мільярдів кіловат-годин електроенергії. Близькі до цього показника і зараз.

Звичайно, виробіток залежить не лише від колективу. Через технічні можливості агрегатів не перестрибнеш. Та й не треба цього робити. Але добитися, щоб техніка використовувалася на всю свою запроектовану потужність, — те забезпечує персонал.

Оснащення станції практично те саме, що було і до аварії. Ну, є певні зміни, спрямовані на підвищення рівня безпеки. Різного роду блокування, захисти. Але в цілому як був блок, так і зараз є.

Арифметика тут проста. Якщо блок мільйонник, він за добу безперервної роботи (а робота атомної станції тільки безперервна) виробляє 24 млн. квт./годин електроенергії. Ніхто й не вимагає, аби цей показник перекрити. Але щоб досягти цього, персонал не повинен помилятися. Був у нас колись випадок (до речі, єдиний у своєму роді), коли оперативний персонал цеху теплової автоматики і вимірів помилково вимкнув блок.

Людина, яка не знайома з атомною енергетикою, може стелити плечима: велика проблема. Якщо вимкнули помилково, треба якомога швидше ввімкнути — і всі проблеми. Але за регламентом, після вимкнення (випадкове воно чи планове) блок повинен дві доби простояти. А потім можна проводити ввімкнення. Але не відразу, а поступево. Ось вам і втрата виробітку.

Можуть й інші випадки бути. Скажімо, вимкнення турбіни. Хтось помилився, невчасно зробили профілактичний ремонт, вийшов з ладу якийсь підшипник, пробило кабель і т. д. і т. п.

Чи взяти плановий ремонт блока. Перший у нас знаходився в ремонті з квітня до жовтня 1995 року. За цей час треба було виконати усі приписи органів, що контролюють роботу станції. Вклалися вчасно — добре. Але у нас ще рідко буває так, що вчасно робимо усе те, що належить. Ось тут і приховані резерви. А далі потрібно ретельно дивитися, щоб не було найменших відхилень у режимі експлуатації. Пильнувати треба за всім — і за режимом температур, і за витратами матеріалів, і за вібрацією. Тільки вгледіли чергове відхилення якесь — негайно слід переходити на резерв, а потім (ніч—північ) викликати оперативний персонал, аби негайно усунути найменше відхилення від норми. Відновлення якомога оперативніше даної робочої ланки — запорука успішної експлуатації усієї станції надалі. Із дрібниці може виникнути дуже серйозна нештатна ситуація. Той же шестикіловольтовий кабель при неправильному приєднанні починає грітися. А це може призвести до короткого замикання, що призведе до вибивання відповідального приєднання і зниження потужності реактора.

Розуміючи і стверджуючи, що головне в атомній енергетиці, як і в багатьох інших галузях, — люди, не можу не сказати і про техніку. Довелося мені побувати і в Сполучених Штатах Америки, і в Німеччині. Не скажу, що там персонал складається із суперменів. Так, виконавці там, вважаю, ретельніші, ніж у нас. Відступів від вимог інструкцій у них, безперечно, менше. Тут свою позитивну роль відіграє конкуренція на ринку робочої сили. Порушивши інструкцію, можна втратити роботу, а влаштуватися знову досить складно, адже за воротами будь-якого підприємства бажаючих влаштуватися не бракує. У нас поки що багато хто не цінує роботи, не дорожить своїм робочим місцем. А ось техніка у них у переважній більшості значно надійніша, ніж у нас.

Важко зараз нашій станції у плані матеріальному, але частину обладнання на імпорتنє замінили. І надалі так робитимемо. А то що ж виходить: п'ять років пропрацювало у нас по 750-кіловольтне обладнання московського заводу «Ізолятор» — і вийшло з ладу. А це єдине підприємство у СНД, що виробляє дану номенклатуру продукції. Прагнемо переключитися на аналогічні вироби відомої у світі фірми Ай-Бі-Бі. Це потужний концерн із штаб-квартирою у Швеції.

Нещодавно відбракували один з реакторів (не ядерних — є реактори і в електриці) виробництва згаданого вище московського заводу «Ізолятор». А це ж не тільки зайві витрати, а й навантаження на персонал. І спробуй після цього вести мову про доведення чисельності пра-

цюючих на наших атомних станціях до зарубіжних рівнів. Так проблема кадрів переплітається з проблемою техніки, яку ті кадри обслуговують. Надійніша техніка — менше потрібно персоналу і навпаки.

Сказане усе це ще й на підтвердження тези про повну не причетність персоналу до квітневої трагедії 1986 року. Люди, які й тоді не стали винуватцями аварії, багато чого винесли з її уроків, багато чому навчилися, ліквідуючи її наслідки. Сьогодні вони значно надійніше експлуатують станцію, яка служить і, хочеться сподіватись, ще послужить Україні.

ПІСЛЯМОВА УПОРЯДНИКА

Один із ветеранів Чорнобильської атомної станції Андрій Трохимович Зіненко очолює колектив електроцеху, у якому більше чотирьох з половиною сотень робітників та інженерно-технічних працівників. Частина персоналу працює у Славутичі, де живе і Андрій Трохимович, і переважна більшість персоналу цеху зі своїми родинами.

Про себе А. Т. Зіненко розповідати не любить, як і про свою участь у ліквідації наслідків аварії. «Я витримую поки що, — скромно констатує пережите, — а людям важко». Це про ліквідаторів. Але витримують і люди, які тримають на належному рівні напругу у мережі, що іде від ЧАЕС, високою напругою своїх трудових буднів.